КИЇВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
КУЛЬТУРИ І МИСТЕЦТВ

УДК 78(477)(09)
П14

ПАЛЬОННИЙ Володимир Іванович

ІСТОРІЯ УКРАЇНСЬКОЇ МУЗИЧНОЇ ФОЛЬКЛОРИСТИКИ

(1960 – 90-ті роки)

Спеціальність

17.00.01 – теорія та історія культури

Автореферат

дисертації на здобуття наукового ступеня

кандидата мистецтвознавства

Київ-1997

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Київському державному університеті культури і мистецтв. Міністерство культури і мистецтв України, м. Київ.

Науковий керівник – доктор мистецтвознавства, професор ІВАНИЦЬКИЙ Анатолій Іванович, Київський державний університет культури і мистецтв, м. Київ.

Офіційні опоненти:

- доктор мистецтвознавства, професор ГРИЦА Софія Йосипівна, провідний науковий співробітник інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М.Т. Рильського НАН України, м. Київ;
- кандидат мистецтвознавства, доцент БОРОВИК Микола Костянтинович, член Спілки композиторів України, м. Київ.

Провідна установа – Національна Музична академія ім. П.І. Чайковського, кафедра теорії музики, Міністерство культури і мистецтв України, м. Київ.

Захист відбудеться 18 грудня 1997 р. о 15.30 год. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 01.34.02 Київського державного університету культури і мистецтв, м. Київ, вул. Щорса, 36.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Київського державного університету культури і мистецтв (Київ-133, вул. Щорса, 36).

Автореферат розісланий 18 листопада 1997 р.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Вивчення розвитку наукової думки завжди належало до найважливіших завдань гуманітарних дисциплін, отже - і музичної фольклористики як необхідної складової історії культури. Така потреба є ще гострішою в наш час. За роки радянської влади внаслідок ідеологічного тиску відбувалися деформації як в самому науковому процесі, так і в оцінках наукової спадщини, меті та методах досліджень. Тому виникає нагальна потреба з'ясувати, що в суперечливих явищах фольклористики радянського періоду належить до здобутків науки, а що потребує переоцінки.

Необхідно було також розглянути той доробок, що накопичився протягом останніх десятиліть і поки що не дістав узагальненого висвітлення. За час, що минув відтоді, сталися кардинальні зміни у розумінні наукової методології музичної фольклористики, в оцінці спадщини. З'явився цілий ряд вагомих наукових досліджень та збірників музичного фольклору.

Отже, період останніх десятиліть потребує уважного вивчення та узагальнення. Хронологічні рамки дисертації охоплюють 1960-90-ті роки. Це зумовлено тим, що саме з 1960-х років в українській музичній фольклористиці виразно почали виступати дві протилежні лінії: з одного боку – офіційна радянська фольклористика, де все жорсткіше посилювалася ідеологізація; з іншого – повернення до втраченої у 1930-1950-ті роки наукової методології та методики етномузикознавчих досліджень. Тому період 1960-х – 90-х років і за здобутками, і за суперечливістю в історії української музичної фольклористики може розцінюватися як унікальний.

Актуальність дослідження обумовлюється, по-перше, необхідністю узагальнити досягнення дуже важливого етапу в українській музичній фольклористиці, пов'язаного з відродженням її наукових засад. По-друге, період 1960-90-х років ознаменувався появою важливих і вартісних праць, збірників, дисертаційних досліджень, конференцій, значення яких поки що не було узагальнене; по-третє, наявність у цьому періоді двох ліній – ідеологізовано-офіційної та власне наукової – висуває важливі питання їх розмежування та оцінки.

Стан наукової розробки теми. Про період розвитку української музичної фольклористики 1960-90-х років знаходимо у пресі або окремі побіжні замітки, або дуже стислі, реферативного зразка описи. Але й їх зовсім обмаль. Між тим саме у цей час вийшли друком найбільш вагомі праці сучасного етномузикознавства.

До 50-річчя інституту мистецтвознавства, фольклору та етнографії ім. М. Рильського АН УССР (тепер – інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології) І. Березовський опублікував в журналі "Народна творчість та етнографія" (1986, №4) статтю, в якій оглянув дуже широке коло проблем, проте щодо музичної фольклористики відомостей зовсім мало: подано перелік праць та згадки про фольклорні експедиції.

Про дослідження інструментальної народної музики йдеться у тезах А. Іваницького "Українське етноінструментознавство в другій половині XX століття" ("Актуальні напрямки відродження і розвитку народно-інструментального мистецтва в Україні. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції 24-31 березня, Київська державна консерваторія." – К., 1995). Автор зазначає, що до середини XX ст. "переважав класифікаційно-описовий підхід і була практично зупинена польова і дослідницька робота по вивченню народно-інструментальної культури" (с.26). Тут же зазначено, що в другій половині століття посилюється науково-етнографічний напрямок в етноінструментознавстві.

А. Іваницькому також належить короткий нарис про музичну фольклористику до кінця 1980-х років у монографії "Українська народна музична творчість" (К., 1990), а також ряд оглядів конкретних праць на сторінках тієї ж роботи. Власне, це майже все, що можна знайти у пресі.

У 1968 році було видано дослідження І. Березовського "Українська радянська фольклористика", а в 1978 р. – робота О. Правдюка "Українська музична фольклористика". Їх праці охоплюють проблематику до середини 1970-х років. На викладі авторів дуже позначився ідеологічний тиск, багато фактів та імен у їх інтерпретації не відповідають сучасним поглядам. Огляд цих праць дозволяє скористатися як позитивним, так і негативним досвідом авторів щодо розгляду питань історії музичної фольклористики від 1960-х до 1990-х років.

Об'єктом дослідження є музично-фольклористичні праці статті, дисертації, монографії, збірники музичного фольклору та напрямки музичної фольклористики – пісенний, інструментальний, хореографічний фольклор, публікації музично-фольклористичної спадщини.

Предмет дослідження – динаміка двох головних тенденцій в музичній фольклористиці 1960-90-х років: ортодоксально-ідеологічної та науково-етнологічної, їх несумісність.

Мета дослідження полягає у висвітленні процесів розвитку української музичної фольклористики від 1960-х до 1990-х років, її методології, аналізі явищ деформації науки, створенні позитивних надбань, які розглядаються як відродження європейських традицій

вітчизняної та західної етномузикології в українській музичній фольклористиці.

Завдання дослідження:

- охарактеризувати історичний період, що досліджується;
- розкрити сутність ідеологізованої фольклористики, яка визначається як "радянський фольклоризм";
- з'ясувати стан наукової підготовки кадрів музикознавців-фольклористів у радянські часи;
- дати критичну оцінку працям, де особливо простежується "радянський фольклоризм";
- проаналізувати незаперечні досягнення української музичної фольклористики, наукові публікації, дисертації та матеріали наукових конференцій з українського музичного фольклору.

Теоретична основа дослідження. Методологічною базою дисертації є насамперед принцип історизму. Автор виходив з необхідності розглядати явища у їх хронологічній послідовності та спадкоємності з урахуванням обставин суспільного життя зазначеного періоду (в ряді випадків – з апелюванням до попередніх етапів у межах XVIII – XX століть).

У зв'язку з цим окреслилася необхідність, з одного боку, оцінювати суспільно-політичні впливи на наукові процеси, а з іншого – докладати до аналізованих наукових публікацій чітко опрацьовані в музичній фольклористиці поняття предмету фольклористки (що є фольклор?), мети його дослідження (це питання специфіки фольклору, етногенезу, культурно-історичного процесу тощо), етномузикологічних методів дослідження: порівняльно-історичного, типологічного, соціологічного та методики ритмоструктурної типології. Методологічною базою дисертації є теоретичні праці видатних дослідників українського музичного фольклору П. Сокальського, Ф. Колесси, С. Людкевича, К. Квітки, В Гошовського. С. Грици, І. Мацієвського.

Отже, принципи історизму та опрацьований науковий апарат музичної фольклористики є в дисертації тим мірилом, на терезах якого зважуються як прорахунки, так і досягнення аналізованого періоду 1960-90-х років.

Наукова новизна дисертації полягає в дослідженні розвитку української музичної фольклористики у 1960-90-ті роки, в систематизації та обробці матеріалів, які в майбутньому приладуться для створення нової, вивіреної та об'єктивної історії української музичної фольклористики.

Теоретичне і практичне значення дослідження полягає в тому, що в ній уперше подається критична оцінка радянської фольклористики і проводиться чітка межа між явищами

етномузикознавства та фольклоризму, позитивної науки та ідеологізованих ухилів. Матеріали дисертації можуть бути використані в лекційних курсах з музичної фольклористики, в подальшому опрацюванні наукових засад української етномузикології.

На захист виносяться такі положення:

1. Період 1960 – 1990-х років характеризується підміною науки ідеологічними кліше, що дає підстави розглядати офіційну фольклористику радянської доби як "радянський фольклоризм".

2. Підготовка науково-педагогічних кадрів музикознавців-фольклористів у зазначений період не відповідала реальним потребам оптимального функціонування фольклористичних досліджень, забезпеченню навчальних закладів педагогічними кадрами та відповідними науково-методичними матеріалами.

3. Значна кількість дослідницьких праць відзначається суперечливим характером: поряд з позитивними дослідженнями та ідеями спостерігалася ідеологічно-обслуговуюча орієнтація, що зумовило необхідність критичного перегляду публікацій, ряду наукових праць тогочасних дослідників.

4. Період 1960 – 1990-х років позначено появою цілого ряду дослідників і праць, які ствердили відродження наукової методології фольклористики

5. Українська музична фольклористика відродила традиції наукового товариства ім. Т. Шевченка у м. Львові та Кабінету музичної етнографії 1920-х років у м. Києві. Є всі підстави говорити, що в кращих своїх здобутках фольклористична наука в зазначений період виходить на рівень сучасних вимог.

Апробація роботи. Основний зміст роботи висвітлено в публікаціях автора, зокрема, у навчальному посібнику: В.І. Пальонний. Історія української музичної фольклористики (1960-90-ті роки). – К., 1997. – 3,6 др. арк. Посібник дістав гриф "Допущено Міністерством культури і мистецтв України як навчальний посібник для студентів інститутів культури. Наказ № 352 від 2.07.1997 р." Положення дисертації викладено на наукових конференціях у Київському державному інституті культури (1995 р.), на конференції в Луцьку "Актуальні проблеми української філології та мистецтвознавства""(1996 р.), на науковій конференції в Рівненському державному інституті культури (1996 р.).

Структура роботи. Дисертація, обсягом 171 стор., складається із вступу, трьох розділів, висновків, переліку використаної літератури (281 назва).

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У в с т у п і обґрунтовано актуальність теми дослідження, визначено об'єкт, предмет, завдання, теоретичні засади роботи, наукова новизна, теоретичне й практичне значення праці. Розглянуто стан вивчення теми та сформульовано положення, що виносяться на захист. Вказано на складність періоду розвитку української музичної фольклористики (1960-90-ті роки), коли ідеологізований напрямок (власне радянська фольклористика) дійшов свого логічного кінця та відбулося повернення до методологічних засад українського етномузикознавства.

П е р ш и й р о з д і л. "РАДЯНСЬКА ФОЛЬКЛОРИСТИКА ТА РАДЯНСЬКИЙ ПОЛІТИЧНИЙ ФОЛЬКЛОРИЗМ"

У першому параграфі обговорюються зв'язки суспільно-політичних та культурних процесів, а також розглядається проблема фольклоризму. У всі часи політичний та культурно-науковий розвиток суспільства відбувався взаємообумовлено. Але між ними існували й існують суперечності: політика прагне стабілізації й консервації зручних для даного часу культурних та наукових поглядів, наука ж і художня творчість виступає переважно в ролі каталізатора змін в суспільстві. Але тільки в радянському суспільстві наука і культура були перетворені у чинники державної політики. Це призвело до того, що фольклористика з науки була перетворена у політичний фольклоризм. Не вивчати фольклор, як самостійну культуру, а використовувати його з метою політичного й ідеологічного виховання – ось була мета радянської ідеології. Тому офіціозну фольклористику природно кваліфікувати як радянський політичний фольклоризм. Його предтечею був фольклоризм Катерини II. "Для Катерини, - писав М. Азадовський, - фольклор – певна політична проблема. У фольклорі вона шукає елементи виховання у певному дусі народних мас".[1] Фольклористика - вивчає, а фольклоризм – застосовує і під певним політичним кутом зору пристосовує до ідеологічних потреб. Сам термін "фольклоризм" не має ні позитивного, ні негативного значення: ці відтінки виникають тоді, коли у фольклоризм вкладається певний зміст. Наприклад, фольклоризм Т. Шевченка – явище позитивне, бо поет збагачував образність і тематику власної творчості за рахунок народнопісенної поетики. Фольклоризм радянський - прагнув до фальшування новотворчості, селекції пісень з погляду придатності для ідеологічних потреб тощо. Тому

[1] Азадовский М.К. История русской фольклористики. М., 1958. – С. 51.

занадто ідеологізовані праці, збірники фольклору, як зараз це особливо очевидно, виявилися або цілком хибними, або потребують ретельного критичного аналізу.

У другому параграфі простежено шляхи й методи, за допомогою яких створювалася ідеологізована наука про народну творчість. Насамперед термін "фольклор" було замінено "народною творчістю", а ним охопили і фольклор, і самодіяльність, і модернізовані народні інструменти, і аматорські пісні та вірші – насамперед ті, де відображувалися реалії радянського способу життя. По суті, це була програма зруйнування фольклору. Її сформулював Ю. Соколов у виступі в 1931 році на диспуті: "Здійснюючи класове планомірне керівництво літературою, було б непослідовно залишити усну народну творчість на волю стихії, необхідно, щоб і в усній творчості пролетарська свідомість підкорила собі стихійний процес".[1] Клубні установи, партійні і комсомольські організації, творчі ліги дістали конкретне завдання: всіляко спонукати витворення "народних" за походженням і радянських за змістом пісень. В радянській фольклористиці цю фальшовану продукцію оголосили фольклором і почали вивчати: "Головним об'єктом вивчення стає радянський фольклор, його специфічні риси та суспільно-виховна функція".[2]

У третьому параграфі відзначається, що методологія радянського фольклоризму могла бути тільки марксистською. Але стан ідеологізації праць був різним. Це визначалося не лише особистою позицією автора, але насамперед його становищем у тогочасній науковій ієрархії: зміст і тематика праць автора часто засвідчували ступінь політичної та ідеологічної відповідальності. Умови диктували жорсткі правила: писати не вглиб, а вшир, дбати про марксистсько-ленінський підхід. Часто в рубриках "Фольклор" або "Фольклористика" вміщувалися зовсім невідповідні статті.

Надмірною заідеологізованістю відзначаються роботи О. Правдюка "Українська музична фольклористика" (К., 1978) та "Міжнаціональні зв'язки в музичному фольклорі" (К., 1982). Але в них є ще й суттєві хиби більш серйозного порядку: замовчування праць та імен, спроба видати російських революціонерів-демократів за мало не вчених-фольклористів, недооцінка ролі Наукового товариства ім. Т. Шевченка у Львові, праць польських та чеських дослідників українського фольклору і неправомірно значне місце відведено російським дослідникам українського фольклору, які ледве записали й видали сотню українських мелодій, тоді як тільки один поляк О. Кольберг – кілька тисяч. Серед недоліків - прагнення досліджувати фольклор за допомогою мистецвознавчої методики

---

[1] Цит. за працею: Емельянов В. И. Методологические вопросы фольклористики.–Л., 1978.– .60.
[2] Березовський І. П. Українська радянська фольклористика. – К., 1968. – С. 170

(наприклад, порівняння мелодичних зворотів, тоді як в етномузикологічних працях увага насамперед надається структурі, історичним проблемам.

У четвертому параграфі показано, що вказані риси позначилися на стані науки та загальному рівні опрацювання фольклору. При упорядкуванні збірників фольклору в радянський період за орієнтир брався виключно текст. Пісні розгашовувалися згідно марксистської періодизації історії: від феодалізму до радянського часу.

Таким чином, в виданнях фольклору бралися до уваги тематичні принципи систематизації матеріалів. Врешті, цей принцип може використовуватися і в збірниках з музичними матеріалами. Але тоді необхідно додавати аналітичні таблиці ладів, форми, структури тощо.

Взагалі в радянські часи видавалося досить багато збірників фольклору, в тому числі й музичного. Але усі вони не виходили за межі популярних або науково-популярних видань. Не було видано, за винятком тому "Співанки-хроніки. Новини." (упорядники О. Дей та С. Грица) з серії "Українська народна творчість", жодного наукового збірника за матеріалами польових досліджень. Таким чином, музичну фольклористику в Україні було далеко відкинуто від європейських позицій, які їй належали до 1930-х років (насамперед завдяки діяльності Ф. Колесси та К. Квітки).

У п'ятому параграфі показано, що причиною такого стану була підміна науки радянським ідеологізованим фольклоризмом. Друга причина – відсутність підготовки кадрів етномузикологів. Навчальні плани в СРСР було уніфіковано. Згідно з ними в усіх республіках викладалася виключно "Російська народна музична творчість". Український музичний фольклор або майже не викладався, або викладався мало не нелегально: навчальними планами музичних навчальних закладів він не передбачався.

В Україні практично не існувало системи підготовки етномузикологів. Від середини 1960-х років до кінця 1980-х років через аспірантуру ІМФЕ та Київської консерваторії було підготовлено 5-6 осіб. Ще кілька – в Ленінградській консерваторії. Не існувало ні кафедр музичної фольклористики, ні відділу музичного фольклору в ІМФЕ.

Отже, деструктивний вплив радянської ідеології на музичну фольклористику не підлягає сумніву. Проте, розвиток науки хоч і було загальмовано, але не зупинено. Поволі відбувається відродження методології та методів етномузикознавства, про це йдеться у наступних розділах дисертації.

Радянський фольклоризм спирався на ряд відпрацьованих механізмів:

1. Етномузикознавчу проблематику було відсунуто на другий, третій план. У збирацькій, дослідницькій та видавничій діяльності головна увага зосереджувалася на тематиці (текстах, змісті) пісень.

2. Плани досліджень, публікації наукових праць та збірників фольклору пристосовувалися до державно-політичних заходів: з'їздів, пленумів ЦК КПРС, дат (ленінські ювілеї, державні свята).

3. Будь-які збірники фольклору мусили обіймати певний відсоток пісень на радянську тематику.

4. Обов'язковим був марксистсько-ленінський підхід, що означало неухильне цитування К. Маркса, Ф. Енгельса, В. Леніна, документів ЦК КПРС. Огульно критикувалося усе, що не вписувалося в ідеологічні канони, і навпаки, "наукою" оголошувалося будь-що, аби лиш воно відповідало ідеологічним канонам (наприклад, ідеї революційних демократів).

5. Заперечувалися точні, формалізовані методи дослідження, оскільки вони не піддавалися ідеологічній інтерпретації.

6. Підтримувався фольклоризм в усіх різновидах, бо через нього можна було тлумачити фольклор з класових позицій.

7. Ототожнювався фольклор і самодіяльність, внаслідок чого етнологічні методики було замінено методиками літературознавчими та мистецтвознавчими.

Другий розділ. "НАПРЯМКИ І ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ФОЛЬКЛОРИСТИКИ".

Основним періодичним виданням цього періоду був журнал "Народна творчість та етнографія" (НТЕ). В ньому постійно публікувалися розвідки про фольклор, фольклористику, рецензії, інформація про фольклористику в союзних республіках колишнього СРСР та за кордоном, огляди, звіти про фестивалі, повідомлення про семінари, з'їзди, фольклорні огляди, а також вміщувалися невеликі добірки нових записів фольклору, звіти про експедиції, фонди та багато інших матеріалів. Зокрема, чільне місце в журналі відводилося питанням самодіяльного мистецтва та фольклоризму. Але, на жаль, лише поодинокі публікації торкаються народної інструментальної музики та етнохореології.

З початком 1990-х років розширюється географія української фольклористики. Г. Дем'ян (НТЕ, 1993, № 3) піднімає питання про експедиції на Кубань, у Сибір та на Зелений Клин (Далекий Схід). У № 2 за 1991 рік Б. Медвідський публікує статтю "Збирання та вивчення українського фольклору в Канаді". У 1990 р. з'явилася

№ 2 за 1991 рік Б. Медвідський публікує статтю "Збирання та вивчення українського фольклору в Канаді". У 1990 р. з'явилася також інформація А. Горняткевича "Кобзарська слава Зіновія Штокалка" - про видатного бандуриста у США.

Значне місце відводиться у журналі постатям літераторів та митців України, які записували фольклор (не бувши власне фольклористами), використовували його у власній творчості та сприяли пропаганді української народного фольклору. За 35 років було опубліковано цілу низку таких повідомлень. Очевидно, що така значна кількість публікацій на тему фольклоризму діячів української культури повинна була мати наслідки. Їх було принаймні два: вплив на громадську свідомість щодо виховання інтересу до фольклору та започаткування видань фольклору у записах письменників, діячів науки, культури, композиторів, або видань записів, зроблених з їх голосів.

У журналі публікувалися також матеріали з методології, методики дослідження фольклору, ставилися питання його специфіки, історичного значення. Звичайно, за радянських часів помітних досягнень на цьому терені було небагато, тому що, врешті, все тоді зводилося до класового підходу та намагань ототожнити фольклор і самодіяльність. Справді науковими й методологічно виваженими були статті С. Грици. В праці "Сучасна слов'янська музична фольклористика" автор реферувала ряд праць відомих дослідників слов'янського фольклору. Робота подає широку картину розвитку слов'янської фольклористики і багато суттєвої інформації для українських дослідників. Продовженням цієї теми були й подальші публікації С. Грици, серед яких – стаття "Семантика народного мелосу і конкретне середовище його побутування" (НТЕ, 1976, № 3). Тут порушується важлива проблема соціологічного дослідження фольклору.

За 35 років (період нашого дослідження) було опубліковано надзвичайно багато матеріалів, нерівних за якістю, не завжди необхідних за профілем журналу. Але загалом "Народна творчість та етнографія" безумовно віддзеркалює цілу епоху розвитку не лише фольклористики, а й народного життя. Матеріали настільки численні, наскільки й суперечливі. Немає сумніву, що журнал від появи його окремих номерів ще наприкінці 1930-х років і до сьогодні заслуговує на окреме дослідження в культурологічному аспекті.

У наступному параграфі розглядається фольклор і фольклористика у чотирьох томах "Історії української музики".[1] У 1-му томі подано нариси окремих авторів про ряд жанрів

[1] Історія української музики. / Ред. колегія: М.М. Гордійчук та ін. Т.1 – К., 1989, Т.2 – 1989, Т.3 – 1990, Т.4 – 1992

українського фольклору: річний календар, весілля, думи, історичні, ліричні, чумацькі пісні, інструментальну музику. Однак редакційній колегії не вдалося подати вичерпну картину жанрово-родової структури українського музичного фольклору (не охоплено козацькі, рекрутські, танцювальні, жартівливі пісні, балади тощо).

Другий том відкривається статтею С. Грици, яка характеризує фольклор другої половини XIX ст. Грунтовна основа статті – дослідження за соціологічною методикою. Фольклор виходить за межі його природної царини – села, поширюється популяризація народної музики, виникають нові жанри – заробітчанські, емігрантські пісні, зростає роль багатоголосся.

Стаття про фольклористику, написана О. Правдюком, досить докладна та інформативна; поряд з цим вона хибує на ідеологізацію.

У 3-му томі О. Правдюк пише про революційну пісню та робіничий фольклор. Більшість пісень – російськомовні.

У цьому ж томі - стаття С. Грици "Музична фольклористика". Докладно проаналізовано діяльність Наукового товариства ім. Т. Шевченка у Львові, вказано, що як за якістю, так і за кількістю публікацій НТШ зайняло провідне місце в європейській фольклористиці.

4-й том було видано вже після розпаду СРСР. У статті О. Правдюка "Музичний фольклор" вже помітно спробу відійти від ідеологізованих оцінок, з'явилася критична оцінка періоду, введено розгляд стрілецьких пісень.

В томах "Історії української музики" для музичного фольклору мотивованого місця не було: два процеси – фольклорний та професійний не пов'язані якоюсь генеральною ідеєю. Видання ще раз підтвердило: в курси історії музики слід включати не фольклор, а фольклоризм. А фольклор є предметом етномузикології.

Сказане підтверджують публікації дослідників народної музики та львівських конференцій, що від 1990 року провадяться Львівською консерваторією (зараз – Вищий музичний інститут ім М. Лисенка у Львові). Досі відбулося 7 конференцій, матеріали яких видано. У програмній статті Б. Луканюк окреслює територію західних земель: два "краї" (Володимирія та Галичина), 8 провінцій та 24 "області" (не адміністративні, а етнографічні).

Львівські конференції та матеріали доповідей і повідомлень відзначаються чітким розумінням етномузикознавчої методології (регіональні обстеження, документалізм запису та нотації народної музики, картографування, історична проблематика, критика і текстологія, класифікація). Суттєва риса конференцій – увага до раніш занедбаних ділянок – етноінструментознавства та етнохореології. Важливий складник конференцій – тематичні

"круглі столи", на яких обговорюються актуальні питання музичної фольклористики (експедиції "слідами попередників", публікація спадщини, нотація, фольклор маргінальних територій – "стиків" українського та інших етносів та ін.).

Львівські конференції виконали велику справу відродження етномузикознавчої методології та методики дослідження народної музики. Вони на сьогодні є постійно діючим центром, форумом високого рівня організації, наукової вимогливості і трибуною дослідників насамперед середнього й молодшого покоління.

Третій розділ. "ДОСЛІДЖЕННЯ. СПАДЩИНА. ЗБІРНИКИ"

У першому параграфі розглянуто докторські та кандидатські дисертації, присвячені народним інструментам (А. Гуменюк, І. Мацієвський, Б. Яремко, Б. Водяний), фольклорній традиції (С. Грица, Л. Тестова, Е. Єфремов, М. Хай, А. Іваницький, О. Смоляк, Н. Якименко, І. Белосвєтова, О. Тюрікова), фольклорним зв'язкам (Я. Мироненко, О. Мельник), історії й теорії фольклору та фольклористики (В. Гошовський, О. Правдюк, Л. Ященко). Огляд дисертаційних праць дозволяє стверджувати: наукові дослідження 1960 – 90-х років інтенсифікувалися, розширився спектр досліджень. Разом з тим обсяг і тематика досліджень все ще не відповідає потребам такого багатого на фольклорні традиції регіону Європи, як Україна.

У другому параграфі "Персоналії" оглянуто монографічні видання, публікації наукової спадщини та збірники фольклору.

Після погрому української музичної фольклористики у 1930-х роках вона залишилася без кадрів. У повоєнні роки з'явилася нова генерація науковців – А. Гуменюк, О. Правдюк, Л. Ященко, В. Гошовський. Крім В. Гошовського , ніхто не мав необхідної підготовки у цій галузі. Тому не дивно, що, з одного боку, брак спеціальної підготовки, з іншого – ідеологічний тиск призвели до того, що перші з трьох названих нами діяли фактично "самодіяльно" , захоплювалися фольклоризмом, нечітко уявляли різницю між етномузикологічною і загальномузикознавчою методологією дослідження, хибили у ставленні до предмету музичної фольклористики (змішували фольклор, фольклоризм, самодіяльність, популяризаторство). Особливо це помітно у працях А. Гуменюка та О. Правдюка.

А Гуменюк видав книги "Українські музичні народні інструменти" (К., 1967), "Народне хореографічне мистецтво України" (К., 1963). У першій з них тільки невеличкий розділ "Троїста музика" присвячено народним ансамблям. Головна ж ідея книги полягає в заклику до модернізації народних інструментів та пристосування їх до потреб авторської музики. Книга про

хореографію написана дохідливо, хоч не відзначається грунтовністю і має прикладне значення (популяризація і фольклоризм). А Гуменюк підготував також том "Інструментальна музика" (К., 1972), де вміщено 743 мелодії. Однак, принцип розшифровки та упорядкування орієнтовані на потреби використання мелодій в самодіяльній та композиторській творчості, а не на вивчення народної традиційної культури.

В роботі О. Правдюка "Ладові основи української народної музики" (К., 1961) замість структурного аналізу автор пішов шляхом розгляду ладів за жанрами та естетичних оцінок. Зрушити проблему ладу йому не вдалося, тому цей бік пізнання фольклорної музики чекає на майбутніх дослідників. Головна праця О. Правдюка "Українська музична фольклористика" (К., 1978) – дослідження набагато грунтовніше. На сьогодні книга є основним джерелом ознайомлення з історією фольклористики, але потребує уважного критичного підходу внаслідок надмірної заідеологізованості викладу та оцінок, що розглянуто в нашій дисертації.

Недоліки, показові для двох вище згаданих авторів, значно менше властиві Л. Ященкові та його книзі "Українське народне багатоголосся" (К., 1962). В ній подано чітку концепцію розвитку багатоголосся, хоча останній розділ хибує в бік того ж таки фольклоризму (самодіяльно-гурткові розспіви та обробки П. Демуцького розглядаються як різновид "народного багатоголосся").

Найзначнішою постаттю української (та, певно, і європейської фольклористики) повоєнних років є В. Гошовський. Його збірник "Украинские песни Закарпатья" (М., 1968) не має рівних у світі за ступенем опрацювання матеріалу. Грунтовна дослідницька стаття (майже 6 др. арк.), коментарі до кожної пісні, аналітичні покажчики ритму, структури, форми, ладів, систематизація матеріалів за музичними діалектами – все це дозволяє розцінювати збірник як видатне досягнення вітчизняної фольклористики.

Головна теоретична праця В. Гошовського – "У истоков народной музыки славян» (М., 1971). Автор розглядає її як крок до створення музичного слов'янознавства. Сутність книги В. Гошовського – вихід через порівняльний метод і методику моделювання ритмоструктури пісенного типу на етногенетичні й історичні рівні наукового дослідження. Справді поворотним моментом у нашій фольклористиці слід вважати, крім згаданих праць В. Гошовського, вихід двотомника К. Квітки "Избранные труды" (М., 1971, 1973). Підготовку до друку, редагування, коментування здійснив В. Гошовський.

Відомим сучасним етномузикологом є С. Грица. В монографії "Мелос української народної епіки" (К., 1979) вперше вповні реалізовано соціологічну методику опрацювання фольклору, дослідження епічного середовища та показано органічний зв'язок музичної культури побуту й носіїв. Видатним досягненням є теорія пісенної парадигми. "Під цим поняттям, - пише автор, - розуміємо сукупність варіантів одного пісенного зразка, що утворилася внаслідок його трансформації в процесі часово-просторового руху". Ця методика "дає можливість уявити, а подеколи й реконструювати звучання пісенних текстів, свого часу записаних без мелодій, тобто, поставити питання про зворотний зв'язок – відношення мелодії до тексту" (с.233).

Серед інших грунтовних публікацій С. Грици - видання фольклористичної спадщини Ф. Колесси (Музикознавчі праці". К., 1970; "Мелодії українських народних дум". – К., 1969). До найвагоміших видань не лише останнього часу, але й взагалі української та європейської фольклористики належить збірник "Музичний фольклор з Полісся у записах Ф. Колесси та К. Мошинського" (К., 1996). Упорядкування, вступна стаття, примітки та переклад з польської С. Грици. Збірник має непересічне значення для музично-порівняльних та лінгвістичних студій – тим більше, що матеріали було записано у 1930-х роках на землях, що у наш час потерпіли внаслідок чорнобильської трагедії.

Серед публікацій музично-фольклористичної спадщини – перевидання «Опыта записи фонографом украинских песен» Е. Ліньової, що підготувала О. Мурзіна. Значення публікації полягає в уважній професійній історико-критичній оцінці праці Е. Ліньової та з'ясуванні багатьох неточностей (а то й помилкових суджень), пов'язаних із збірником.

В ділянці міжетнічних стосунків привертає увагу монографія Я. Мироненка "Молдавско-украинские связи в музыкальном фольклоре: история и современность" (Кишинів, 1988). На відміну від багатьох авторів, що торкалися за радянських часів проблем взаємозв'язків, Я. Мироненку вдалося уникнути показової тоді ідеологізації. Його дослідження спирається на єдність морфологічного (аналіз структури) та соціологічного методів.

У 1990 році вийшов друком перший в Україні навчальний посібник "Українська народна музична творчість" А. Іваницького. Це грунтовна праця обсягом 26 др. арк., вона підсумовує досягнення української фольклористики протягом її історії. Постає нагальна потреба створення альтернативних навчальних посібників, праць з історії фольклористики, хрестоматій української народної музики та фольклористики. А. Іваницький також опублікував "Вибрані статті" К. Квітки (К., 1985, 1986), а також (у

співавторстві з Р. Залеською) видав листування К. Квітки та Ф. Колесси ("Записки Наукового товариства ім. Г. Шевченка у Львові", т.223, 1992).

У висновках автор дисертації відзначає:

1. За час 1960 - 90-х років було поновлено видання наукових збірників фольклору (В. Гошовський, С. Грица), а також започатковане упорядження колекцій музично-фольклорних матеріалів у вигляді рукописних збірників (насамперед у Вищому музичному інституті ім. М. Лисенка у Львові).

2. Наприкінці 1980-х років українська музична фольклористика звільняється від фольклоризму, від еклектики в дослідженнях фольклору (від суміші мистецтвознавчих та етнологічних методів).

3. Було започатковано основи національної музично-фольклористичної педагогіки – проведено перші всеукраїнські семінари викладачів музичного фольклору, видано навчальний посібник А. Іваницького "Українська народна музична творчість".

4. Значно інтенсифіковано етноінструментознавчі дослідження (І. Мацієвський, Б. Яремко, М. Хай та ін.).

5. Систематичної уваги набуває видання музично-фольклористичної спадщини (В. Гошовський, С. Грица, А. Іваницький, О. Мурзіна).

6. З'являються грунтовні наукові дослідження, які засвідчують високий рівень музично-фольклористичної науки 1960-90-х років, її остаточне звільнення від методологічної еклектики та фольклоризму.

Оглянутий період розпочинався у боротьбі двох тенденцій – радянського фольклоризму та наукового відродження і завершився повною поразкою ідеологізованої лінії. Все це потребувало критичної оцінки. Автор усвідомлює болісність ряду своїх суджень, але, як відомо, - критика - що ліки: вони гіркі, проте сприяють одужанню. Ми далекі від того, щоб давати оцінки особистостям, яким довелося працювати в тяжких умовах ідеологічного нагляду. Але критичний погляд на наукові доробки ми розглядаємо як неминучу необхідність на шляху просування до істини.

За темою дисертації опубліковано роботи:

1. Історія української музичної фольклористики (1960 – 90-ті роки) – К., вид. ІПК ПК, 1997. – 56 с. Допущено Міністерством культури і мистецтв України як навчальний посібник для студентів інститутів культури. Наказ № 351 від 02.07.1997 р.

2. Радянська фольклористика чи радянський фольклоризм? /Родовід, 1996, № 13 (у співавторстві). – С.25 - 30.

3. Відродження українського етноінструментознавства. /Збірник матеріалів і тез міжвузівської науково-практичної

конференції // Упоряд. В.Й. Сидорчук, Г.С. Дем'янчук. – Рівне, 1996. – С. 52 – 53.

4. Музичний фольклор у навчальному процесі. // Культура України: стан, проблеми, тенденції розвитку. Збірник наукових статей. /Ред. кол.: В.Г. Чернець, А.Й. Обертинська та ін. – К.: Вид. ІПК ПК, 1997. – С. 154 – 156.

5. Концертмейстерская подготовка будущего учителя музыки к хореографической работе в школе. // Актуальные вопросы теории и методики организации музыкального досуга современного школьника. Сб. ст. Вып. 1. / Сост. Б.А. Брылин. – М.: НИИ ХВ, 1991. – С. 11-13.

Пальонний В І. Історія української музичної фольклористики (1960 – 90-ті роки).

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата мистецтвознавства із спеціальності 17.00.01 – теорія та історія культури. Київський державний університет культури і мистецтв. м. Київ, 1997 р.

Вперше досліджується проблематика й тенденції розвитку української музичної фольклористики 1960 – 90-х років. Аналіз наукових праць, публікацій музично-фольклористичної спадщини, збірників фольклору свідчить про відродження науки, про вихід української фольклористики з кризи. Подолання ідеологізації й фольклоризму, повернення до етнологічної методології (порівняльно-історичної, типологічної, соціологічної методики дослідження фольклору) – такі головні риси періоду розвитку української фольклористики, що досліджуються в дисертації.

Ключові слова: фольклористика, етномузикологія, фольклор, народна музика, фольклоризм.

Паленный В.И. История украинской музыкальной фольклористики (1960 – 90-е годы). Киевский государственный университет культуры и искусств, г. Киев, 1997 г.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата искусствоведения по специальности 17.00.01 – теория и история культуры.

Впервые исследуется проблематика и тенденции развития украинской музыкальной фольклористики 1960 – 90-х годов. Анализ научных работ, публикаций музыкально-фольклористического наследия, сборников фольклора свидетельствует о возрождении науки, о выходе украинской фольклористики из кризиса. Преодоление

логии (сравнительно-исторической, типологической, социологической методике исследования фольклора) – таковы главные черты развития украинской фольклористики, которые исследуются в диссертации.

Ключевые слова: фольклористика, етномузыкология, фольклор, народная музыка, фольклоризм.

Pallyonniy V. I. The History of the Ukrainian Music Folkloristics (1960-1990).

The thesis for getting the scientific degree of candidate of arts. The speciality is 17.00.01 - the theory and history of culture. The Kiev State University of Culture and Arts, Kiev, 1997.

The problem and tendencies of the development of the Ukrainian music folkloristics from 1960 till 1990 are investigated for the first time. The analysis of research works, the publications of the heritage of music folkloristics and various folklore collections testify to the revival of the Ukrainian music folkloristics, its coming out of the crisis. The given investigation gives a detailed analysis of the main features of the development of the Ukrainian folkloristics, such us the overcoming of ideologism and the return to ethnological methods. The author uses different methods of investigation (historical-comparative, typological and sociological).

The main notions of the thesis are: folcloristics, ethnic music, folklore, folk music and folklorism.